

Araştırma Makalesi | Research Article

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 02.03.2024

Makale Kabul | Accepted: 20.05.2024

Atıf | Cite as: Murat Serdar, Sedat Sayın, "Kitan İmparatorluğu'nda Güçlü Bir Kadın: İmparatoriçe Yingtian", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(1), Haziran 2024, s. 12-21.

DOI No: <https://doi.org/10.56252/turktarars.1446183>

KİTAN İMPARATORLUĞU'NDA GÜÇLÜ BİR KADIN: İMPARATORİÇE YİNGTIAN

Murat SERDAR*

Sedat SAYIN**

Öz

Kitan Hanedanı, Çin'in bir bölümünü yöneten ilk büyük hanedanlıktır. Yelü Abaoji, Proto-Moğol kabilelerden oluşan göçebe bir grup ile Kitan İmparatorluğunu kurmuştur. Hemen hemen bütün göçebe kültürlere sahip topluluklarda savaş genellikle erkeksi bir olay olarak algılanmaktadır. Ancak savaş alanındaki erkek egemenliğine rağmen, bazı göçebe Türk toplumlarda olduğu gibi Kitan kadınları da erkekler gibi askeri operasyonlarda hayati bir rol oynamıştır. Kitan Kağanlar'ın eşleri sık sık kocalarına seferler için stratejik tavsiyeler vermiş, kadınlar, erkekler savaş alanına giderken ordunun peşinden giderek önemli lojistik askeri kampları yönetmiştir. Kitan Hanedanlığı savaş alanında doğrudan etki sahibi olan güçlü kadınların yükselişine tanık olmuştur. Bu kadınlardan ilki İmparatoriçe Yingtian'dır. O sık sık kocasına önemli stratejik tavsiyeler vermiş ve kendine ait ordusuna komuta etmiştir. Yingtian kocasının ölümünden sonra Kitan imparatorluğunun kontrolünü ele geçirmiştir.

Çalışmamızda Kitan imparatorluğunun siyasi tarihinden ve Kitan aristokrat kadınlarının devlet üzerindeki etkilerinden ve genel özelliklerinden bahsettikten sonra İmparatoriçe Yingtian'ın hayatı ve devlet yönetimi üzerine etkileri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar kelimeler: Kitan İmparatorluğu, Kadın, İmparatoriçe, Çin, Yingtian

A STRONG WOMAN IN THE KİTAN EMPIRE: EMPRESS YİNGTIAN

Abstract

The Khitan Dynasty was the first major dynasty to rule a part of China. Yelü Abaoji founded the Khitan Empire with a nomadic group of Proto-Mongol tribes. In almost all communities with nomadic cultures, war is generally perceived as a masculine event. However, despite male dominance on the battlefield, Khitan women, like men in some nomadic Turkic societies, played a vital role in military operations. Wives of the Khitan Khagans often gave strategic advice to their husbands for campaigns, and women managed important logistical military camps, following the army as the men went to the battlefield. The Khitan Dynasty saw the rise of powerful women who had direct influence on the battlefield. The first of these women is Empress Yingtian. She often gave important strategic advice to her husband and commanded an army of her own. Yingtian took control of the Khitan empire after her husband's death.

* Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mserdar61@live.com, ORCID: 0000-0003-2922-1096.

** Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalı, sedat.sayin@bahcesehir.k12.tr, ORCID: 0000-0002-7150-2687.

In our study, after talking about the political history of the Khitan empire and the influence and general characteristics of Khitan aristocratic women on the state, information will be given about the life of Empress Yingtian and her effects on state administration.

Keywords: Khitan Empire, Woman, Empress, China, Yingtian

Giriş

Kitan Hanedanını kuranlar Moğolistan ve Mançurya sınırları boyunca uzanan yukarı Liao Nehri ve Modern Şire Müren havzalarında yaşayan yarı göçebe proto-Moğol asıllı bir topluluktur. Kitanlar hakkında bilgi veren en eski kaynaklar 554'te Kuzey Wei Hanedanının (386-534) tarihi olan Wei Kitabı ve IV. yüzyılın başlarında Jin Hanedanının (266-420) tarihi olan Jin Kitabıdır¹.

479'da Avarların baskılarına maruz kalan Kitanlar, sekiz kabileden oluşan ve beyaz atı totem olarak kabul eden bir kavimler federasyonunu kurmuşlardır. Kitanlar, Mukan Kağan döneminde (553-572) Göktürklerin hakimiyeti altına girmiş ve “irkin” unvanı verilen bir reis tarafından yönetilmişlerdir. Göktürklerin duraklama döneminde Kitanlar, Tang İmparatorluğuna bağlanmış ancak onlara zaman zaman baş kaldırmışlardır. Kapgan Kağan döneminde (691-716) yeniden Göktürlere tabi olmuş; fakat 765'ten sonra Uygurların hâkimiyeti altına girmişlerdir².

Her ne kadar Kitanların varlığı ve faaliyetleri IV. yüzyıldan itibaren kaynaklarda belirtilmiş olsa da Kitanlar hızla iktidara gelip Kuzey Kore'de askeri hegemonyalarını kurdukları IX. yüzyılın sonlarına kadar Çin'de önemli bir siyasi rol oynamamışlardır. Kitanlar, Türk kültürünün etkisi altında kaldıkları için VI. yüzyılda örf ve âdet bakımından Göktürkler ile aynı duruma gelmişlerdir³.

Türklerin devlet teşkilatına ait unvanları ve hâkimiyet belgelerini de benimseyen Kitanlar, Uygurlardan öğrendikleri siyasi bilgiler neticesinde devlet olma vasfını kazanmışlardır. X. yüzyılın başlarında Kitan kabile federasyonunun başına geçen Yelü reisi Abaoji 907 tarihinde kendisini “Kağan” ilan ederek Kitan devletinin temelini atmıştır. Tang Hanedanının (618-907) çöküşünden yararlanarak, refahının zirvesinde olan Kitan Hanedanlığı, Mançurya'nın modern Jilin, Liaoning, Heilongjiang eyaletleri, İç ve Dış Moğolistan'ın yanı sıra Çin'in kuzey ucunun (Shanxi ve Hebei) büyük bir bölümünü kapsayan geniş bir bölgeyi kontrol etmeyi başarmıştır. Her ne kadar Kitan Hanedanlığı, Çin'in yalnızca küçük ve marjinal bir bölgesini işgal etse de Çin tarihi açısından önemli yer teşkil etmektedir. Kitanların yaşadığı yer, geleneksel Çin tarihinde Songmo olarak bilinen bu bölge, Mançurya'nın sık ormanları ile Moğolistan'daki hayvan otlamaya uygun geniş otlaklardan oluşmaktadır. Coğrafi konumları nedeniyle Kitan kabileleri hem Moğolistan hem de Orta Asya'daki bozkır kabileleri tarafından uygulanan göçebe

¹ Yusufcan Yasin, “Kitan Devletinde Uygurlar ve Uygur Kültürü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 34, Haziran 2013, s. 315-327; Fan Wen Lian, *Zhong-Guo Umumi Tarihi*, C.VI, Şincang Halk Neşriyatı, Urumçi 1999, s. 3; Valerie Hansen, “The Kitan – Liao, Jurchen Jin”, *Routledge Handbook Of Imperial Chinese History*, Ed. Victor Cunrui Xiong And Kenneth J. Hammod, Routledge, London 2019, s. 213- 232.

² Hansen, 213-232; Yasin, s. 315-327; Lance Pursey, *The Necropolitan Elite Of Northeast China In The Long Eleventh Century: A Social History Of Liao Dynasty Epitaphs (907-1125)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University Of Birmingham, 2019, s. 1-2; Ahmet Taşağıl, *Gök Tanrının Çocukları, (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2019, s. 165; Ahmet Taşağıl, *Türk Model Devleti Göktürkler*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018, s. 68.

³ Feng-Mei, Wang, “On The Social Economy And The Rule Of The West Liao Country”, *Journal Of Jishou University Social Sciences Edition*, Cilt: 31, S. 2, 2010, s. 48-52.

hayvancılığa ve doğu komşularının uyguladığı avcılık ve çiftçiliğe dayalı yerleşik ekonomiye uyum sağlamışlardır. Bölgedeki elverişli iklim ve verimli topraklar göz önüne alındığında, tarım ve hayvancılık Kitan ekonomisi için önemli bir yer tutmaktadır⁴.

Çin'in bir bölümümü ele geçiren ilk hanedan olarak bilinen Kitan hanedanlığı kendinden sonra gelen diğer rejimler için bir model olmuştur. Kitanlar'ın tebaası çoğunlukla Çinlilerden ve kendilerinden sayıca çok daha fazla olan etnik gruptan oluşmaktadır. Karmaşık bir devleti etkili bir şekilde yönetmek için oluşturdukları idari kurumlarda Kitan yöneticileri DUALİZMİ ilke edinmişlerdir. Kuzeydeki kırsal kabile nüfusunu ve güneydeki çoğunlukla Çinliler ve ele geçirilen diğer tebaalardan oluşan yerleşik tarım topluluklarını ayrı ayrı yönetmek için ikili yönetim anlayışını benimsemişlerdir. Kitan yargı sistemi, tüm nüfusa uygulanabilecek evrensel bir hukuk kanunu oluşturmak yerine Kitan örf ve adetlerinin yanı sıra Tang Hanedanlığından (618-907) miras aldıkları Çin kanunlarını birlikte kullanmışlardır. Kitanlar kendinden sonra gelen hanedanlarının yöneticileri Kitan DUALİZMİNİ tam olarak takip etmeseler bile, bunu emsal olarak almış ve Kitan politikalarını benimsemeye devam etmişlerdir⁵.

Kitanlar, Kuzeydoğu Asya'yı iki yüz yıl boyunca hakimiyetleri altında tutmuşlar ve Çin tarihi için çok önemli bir miras bırakmışlardır. Kuzeydoğu Asya'da Çin'i Orta Asya'ya bağlayan stratejik ve ticari açıdan önemli bölgeleri ve daha batıdaki bölgeleri işgal ettikleri için Batılılar Kitanlar'ın Çinli olduğunu düşünmüşlerdir. XIII. yüzyılın ortalarında, Kitan İmparatorluğu'nun çöküşünden yüz yıldan fazla bir süre sonra bile, Papa'nın Roma'daki elçisi olarak Moğol sarayına gönderilen Plano Carpini'li John ve Rubruck'lu William, Çin'den Kataia, Khitaya, Cathaia veya Cathay olarak söz etmişlerdir. Marco Polo ayrıca Güney Çin için Manzi'nin aksine Cathay'i Çin'in genel adı olarak, özellikle Kuzey Çin için kullanmıştır. Kithay kelimesi çeşitli biçimleriyle bugün hâlâ Rusça ve diğer Slav dillerinin yanı sıra Yunanca, Türkçe ve Farsça'da Çin'i ifade etmek için kullanılmaktadır⁶.

Kitan Aristokrat Kadınları ve Yönetimdeki Yerleri

Kitan Aristokrat kadınlarını Çinli olsun ya da olmasın diğer hanedan kadınlarından ayıran en önemli özellikleri askeri yetenekleridir. Kitanlar'ın seçkin kadınları avlanma, ordulara komuta etme ve devlet siyasetine katılma konusunda diğer hanedanlara göre daha etkin bir rol oynamışlardır⁷.

⁴ Ahmet, Taşağıl, "Karahitaylar", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 24, 2001, s. 415-416; Michal, Biran, *The Empire Of The Qara Khitai In Eurasian History: Between China And The Islamic World*, Cambridge Studies In Islamic Civilization, Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 160-161; Dilnoza Duturaeva, "Khitans And Central Asians A Study In Their Bilateral Relations", *The Journal Of Central Asian Studies*, Cilt: XX, 2011, s. 103-110; Ga-Ju Cha, *The Lives Of The Liao (907-1125) Aristocratic Women*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University Of Arizona, 2005, s. 88 J. Holmgren, "Marriage, Kinship, and Succession under the Ch'i-tan Rulers of the Liao Dynasty (907-1125)," *T'oung Pao* 72, S. 1 (3) 1986, s. 44-91; H. Franke, "Women Under The Dynasties Of Conquest China Under Mongol Rule", Ed. H. Franke, 1994, s. 23-43; Xue, *Chen Constructions Of Liao (907-1125) Dynastic Identities In Eastern Eurasian Context, 900-1100*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University Of Birmingham, 2020, s. 161; Murat Serdar, Sedat Sayın, "Karahitay İmparatorluğunda Sosyoekonomik Hayat", *Orta Çağ'da Ticaret*, Ed. Tolgahan Karaimamoğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2022, s. 127-141.

⁵ J. Holmgren, "A Questions Of Strength: Military Capability And Princess- Bestowal In Imperial China's Foreign Relations (Han To Ch'ing)", *Monumenta Serica*, S. 39, 1990-1991, s. 67.

⁶ Cha, s. 91; Daniel Kane, "The Great Central Liao Kitan State", *Journal Of Song-Yuan Studies*, S. 43, 2013, 27-50; Denis Twitchett, Klaus-Peter Tietze, "The Liao", Ed. Herbert Franke And Denis Twitchett, *The Cambridge History Of China*, S. 6, Cambridge University Press, Cambridge 1994, s. 43-153.

⁷ Lin Hang, "Empress Dowagers On Horseback: Yingtian And Chengtian Of The Khitan Liao (907-1125)", *Acta Orientalia Hung*, S. 73 2020, s. 585-602.

Lin Hang'ın eserinde yer alan bilgiye göre Kitan İmparatoru Xingzong (1031–1055) bir keresinde annesi İmparatoriçe Qin'ai'yi (ö.1058) bir ayı avladığında tebrik etmek için büyük bir ziyafet düzenlemiştir. 1066'da İmparator Daozong'un (1055–1101) annesi de av turunda bir ayıyı öldürmüş, Daozong da onun başarısını onurlandırmak için büyük miktarda para dağıtmıştır. Aynı yıl tekrar ava çıkmış ve bu sefer bir kaplanı öldürmüştür. Annesinin avcılık becerisinden heyecan duyan Daozong, hanedanlığın ileri gelenlerini büyük bir ziyafete davet etmiş ve onlardan bu olayı kutlamak için şiir yazmalarını istemiştir. İmparatoriçe Yingtian'ın ablalarından biri olan ve Qiguo Prensi ile evli olan Hunian iyi bir savaşıydı. Kocasını öldükten sonra Talan'abo adlı yabancı bir köleyle yeniden evlenme sözü vermiş ve Talan'abo ile Batı sınırını savunmak için 300.000 askerden oluşan bir orduya bizzat komuta etmiştir. Yine Song ordusu 1123 yılında bugünkü Pekin'deki Kitan Güney Başkenti'ni kuşattığında, son Kitan İmparatoriçesi Kitan ordusuna Song güçlerine karşı komuta etmiştir⁸.

Kitan soylu kadınlarının binicilik ve askeri alanda oldukça iyi oldukları, mezarlarında bulunan binicilik ekipmanlarıyla da kanıtlanmıştır. Shengzong'un yeğeni Prenses Chenguo (1000–1018) ve kocasının İç Moğolistan'daki Nayman Sancağı'ndaki mezarında, eyerler, kruvazörler, dizginler, yular ve üzengilerden oluşan iki tam takım binicilik takımı ortaya çıkarılmıştır. Mezar gümüşten yapılmış ve yaldızlı bir desenle süslenmiştir. Ayrıca Prenses'e ait altın yaldızlı gümüşten yapılmış bir çift binici botu da yapılan kazılar sonucunda gün yüzüne çıkmıştır. Bugünkü Liaoyang şehri (Kitan Doğu Başkenti) çevresindeki mezarlarda Kitan kadınları tarafından kullanılan daha fazla binicilik teçhizatı bulunmuştur. Liaoning eyaletindeki Yemaotai'de yaşlı ve soylu bir kadının mezarında hepsi altın ve kristallerle süslenmiş eyer, üzengi, dizgin gibi binicilik aletleriyle gömülmüş olarak bulunmuştur⁹.

Çin'in bir bölümünü ele geçiren Kitan Hanedanının aristokrat kadınları Çin hanedanlarındaki emsallerine göre daha fazla siyasi güce, ekonomik bağımsızlığa ve sosyal davranış özgürlüğüne sahip olduğu bilinmektedir. Kitan Hanedanı aynı zamanda bir dizi güçlü imparatoriçe tarafından da karakterize edilmektedir. Kitan aristokrat kadınları Kitan saray siyasetinde ve hatta askeri alanda bariz bir şekilde baskın bir rol oynamıştır. Üç imparatoriçe imparatorluğu fiili hükümdarlar olarak yönetmiştir. Bunlar; ilk imparator Abaoji'in karısı İmparatoriçe Yingtian, Jingzong'un eşi İmparatoriçe Ruizhi ve Shengzong'un eşi İmparatoriçe Qinai'dir. Bu imparatoriçeler kendi daimî ordularına başkomutan olarak askeri seferlerde liderlik etmişlerdir. Bütün bunlar, Kitan Hanedanı'nın seçkin kadınlarının yüksek sosyal prestije ve büyük güce sahip olduklarına kanıt olarak gösterilebilmektedir¹⁰.

Kitan imparatoriçelerinin en dikkat çekici ve ayırt edici özelliği, hepsinin imparatorluk klanı olan Yelü üyelerine eş sağlama konusunda özel ve kalıcı iddiaları olan Xiao adlı tek bir klandan gelmiş olmalarıdır. Xiao klanının ilk Kitan imparatoriçesinin kardeşlerinden türetilen Xiao Dilu ve Xiao Aguzhi adlı iki kolu bulunmaktadır¹¹.

Xiao olarak adlandırılan Uygur-Kitan akraba grubunun iki kolunun, tüm imparatorlara birincil eşler sağlama konusunda özel ve kalıcı bir iddiası olduğundan,

⁸ Hang, s. 585-602.

⁹ Hang, s. 585-602.

¹⁰ Franke, H., "Women Under The Dynasties Of Conquest" *China Under Mongol Rule*, Ed. H. Franke, Cambridge University Press, Cambridge 1994, s. 23-43.

¹¹ Cha, s. 91; Xue, s. 161.

Kitan imparatorluk evlilikleri, Çin hanedanlarında nadiren görülen bir dizi benzersiz özellik sergilemeye başlamıştır. Bu tür özellikler arasında yakın akrabalar arasındaki tekrarlayan evlilikler, nesiller arası birliktelikler ve miras evlilikleri, küçük kız kardeşin ölen ablasının kocasıyla evlenmesi veya dul bir kadının ölen kocasının erkek kardeşi veya yeğeniyle evlenmesi yer almaktadır. İki yönetici soy arasındaki yapılan özel evlilik anlaşmasının sonuçlarını, Kitan siyasi yapısındaki imparatoriçelere ve Xiao klanının üyelerine imparatorlukta birçok fayda sağlamıştır¹².

İmparatorluk klanının bir üyesi olan prensesler ise ancak kendinden daha alt statüde olan biriyle evlenme hakkına sahip olmuşlardır. Prenseslerinin kocasından ve onun ailesinden üstünlüğü düğün günü ortaya çıkmaktadır. Düğün gününün kararı imparatorluk ailesine ait ve düğün töreni sürecinde bütün sorumluluk imparatorluk ailesindeydi. Düğün günü iki aile için cömert bir ziyafet düzenleyen imparator ve imparatoriçe kendilerine saygı sunmaları için damat ve ailesini saraya çağırır. Daha sonra damada resmi saray kıyafetleri, tam bir binicilik takımı ve atların da aralarında bulunduğu çeşitli hediyeler verilir. Prenseslere çok sayıda görkemli hediye sunulur; bunların arasında en dikkat çekici olanı Ejderha şeklinde baş süslemeli mavi perdeler ve gümüş kaplamalarla rengarenk süslenmiş bir çift deve arabasıdır. Daha da ilginç, kendisine basit brokar ve asılı çanlarla süslenmiş öküzler tarafından sürülen ve içinde bir kurbanlık koyun bulunan başka bir araba verilir. Bu araba prensesin cenazesinde, cesedinin taşınması için kullanılır. Prenseslere düğün gününde tahttan eksiksiz bir cenaze takımı setinin verilmesi, onların evlendikten sonra ve hatta ölümünden sonra imparatorluk klanı üyeliğinin devam ettiğinin bir simgesi olarak görülür. Kitan Prensesleri ayrıca köle ve toprak biçiminde hediyeler almıştır. Prenseslere aldıkları bu toprakları özerk bir şekilde yönetme yetkisi verilmiştir. Prenseslere, Merkezi hükümetten gönderilen bir vali dışında, kendi istekleri doğrultusunda idari yetkililerini atama izni verilmiştir. Başkentteki Tuz ve Demir Dairesi'ne teslim edilecek olan şarap vergisi dışında çeşitli vergileri toplama hakları bulunmaktadır. Prensesler emirleri altında bulunan çok sayıda köle sayesinde kendi sınırları içinde duvarlarla çevrili şehirler inşa edebilir ve özel ordularını oluşturma haklarına sahip olmuşlardır. Prenseslerin köleleri büyük ölçüde eski savaş esirlerinden oluşmaktaydı ve bunlar ele geçirilen Çinli askerler ve çiftçilerdir¹³.

İmparatoriçe Yingtian

İmparatoriçe Yingtian'in, Liaoshi'deki resmi biyografisinde Xiao klanındaki adının Shulu ve ölümünden sonraki adının ise Ping olduğu belirtilmiştir. Youda kabilesinde 879'da dünyaya gelmiştir. İmparatoriçe Yingtian'in annesi Yundejia'dır. (Tapınak adı Xüanzu)¹⁴ İmparatoriçe Yingtian'in babası Pogu'un atalarının Uygur olduğu bilinmektedir. Liaoshi'da kaydedilen en eski baba atası olan büyük büyük babası Nuosi'nın İmparatoriçe Yingtian'in 879'da doğduğu gerçeğinden yola çıkarak 780'ler de Kitan kabilelerine katılmış olması muhtemeldir. Yingtian'in soyağacına ilişkin tek bilgiyi içeren Liaoshi'daki kayıt, Abaoji'nin karısının Uygur ile akrabalık ilişkisine sahip olduğunu açıkça göstermektedir. İmparatoriçenin atası, Uygur kökenli bir adam olan Nuosi, Abaoji'den beş nesil kadar önce bir Kitan kabilesinin topraklarında yaşamıştır¹⁵.

¹² Eiren L. Shea, "Intentional Identities: Liao Women's Dress And Cultural And Political Powe"r, *Acta Via Serica*, Cilt: 6, S. 2, Kasım 2021, s. 37-60.

¹³ Hang, s. 585-602.

¹⁴ Biran, s. 160-161; Cha, s. 92.

¹⁵ Cha, s. 93.

İmparatoriçe Yingtian'in babası Pogu'nun hanedan öncesi Kitan kabile yönetiminde kilit makamlardan birinde görev yapmıştır. Yaolian klanına ait kağanların yönetimi altında, Azhagezhi görevinde bulunmuştur. Azhagezhi kelimesi Türkçede “anahtar” anlamına gelen açqu ve “anahtarı tutan” anlamına gelen açquçy kelimelerinden türemiştir; bu da söz konusu işin kağanların hazinedarlığı olduğunu anlamına gelmektedir. Ayrıca, Pogu'nun Liao döneminde Güney Askeri Komisyonu Bölümü'nün kabile vergilendirmesini idare ettiği için bu eski makamın vergilendirme ile alakalı olduğu aşikardır. Azhagezhi makamının sorumlu olduğu işin niteliği ne olursa olsun, hanedan döneminde Askeri Komutanlığın hemen altında yer aldığı dikkate alındığında oldukça yüksek ve etkili bir pozisyon olduğu görülmektedir. Kitan lideri Yelü Abaoji, önemli bir yetkilinin ailesiyle ittifak yapmak için İmparatoriçe Yingtian ile evlenmiş, pek çok siyasi avantajın yanı sıra sosyal prestij kazanmıştır. Yelü ailesinin dokuzuncu yüzyılın sonlarında yeni bir askeri güç olarak ortaya çıkmasının bir tesadüf olmadığı, kabiledaki Uygur unsurlarıyla, özellikle de Xiao adını alacak olan İmparatoriçe Yingtian'in klanıyla evlilik yoluyla ittifaklar kurmaya yönelik başarılı bir stratejinin sonucudur¹⁶.

Kuzey Asya bozkırlarındaki pek çok halk tarafından da yaygın olarak uygulanan geleneksel Kitan veraset uygulamasında, kağanlar, yaşlılar konseyi tarafından seçilmiş ve üç yıllık bir dönem boyunca görev yapmıştır. Kitan konfederasyonunu birleştirmeye kararlı olan Abaoji, İmparatoriçe Yingtian'le evlenmiş ve çok önemli olan Uygur akrabalarının desteğini alarak Kitan veraset uygulamasını değiştirerek büyük oğulların babalarının yerini aldığı büyük bir imparatorluk kurmayı başarmıştır. İmparatoriçe Yingtian'in ailesinin üyeleri, kendisi de dahil olmak üzere, son derece yetenekli savaşçı ve stratejistlerdi. Yingtian'in ailesinin üyeleri Abaoji'nin Kitan konfederasyonunun mutlak ve kalıcı hükümdarı olarak kurmasında vazgeçilmez destek sağlamışlardır. Ayrıca Çin hanedanlarını örnek alan bir imparatorluk kurmasında da ona yardımcı olmuşlardır. Abaoji, 907 yılında Kitan konfederasyonunun yüksek liderliğini devraldığına, kendisini ilk kez imparator ve karısını da imparatoriçe ilan etmiştir¹⁷.

İmparatoriçe Yingtian kocasının tahta geçmesinden önce, konumunu güvence altına almak için kabile içindeki ve dışındaki siyasi rakiplerini ortadan kaldırmasına yardım etmiştir. İmparatoriçe Yingtian Kocasına tavsiyede bulunarak tüm kabilelerin reislerine bir haberci göndermesini istemiştir. Abaoji, gönderdiği mesajda şunları söylemiştir. “Bütün kabilelerin (tuz) yediği tuz gölünün sahibiyim. Tuz tüketiminin faydasını bilerseniz de onun bir sahibi olduğunuzu bilmiyorsunuz. Bu nasıl olabilir? Bana tazminat teklif etmelisiniz”¹⁸.

Kabile liderleri onun talebini makul bulmuş ve hepsi sığır ve şarapla tuz gölünde onunla buluşmaya gitmiştir. Abaoji Kabile reislerini göl bölgesinde askerleri pusuya düşürmüştür. Abaoji Kabile reislerinin sarhoşluğundan yararlanmış ve emrindeki askerlerle kabile liderlerini öldürmüştür. Bunun üzerine Abaoji kendisini kalıcı hükümdar olarak kabul ettirmiş ve asla yerine başkası geçmemiştir. “Tuz gölü katliamı” İmparatoriçe Yingtian'in Abaoji'nin siyasi stratejisti olarak gözle görülür bir rol oynadığı tarihlerde kaydedilen en eski olaydır. Tuz gölü olayı olsa da olmasa da İmparatoriçe Yingtian'in kişisel ordusunu koruyan mükemmel bir askeri komutan olduğu söylendiğinden, kocasının kariyerinin başlangıcından itibaren mutlak hükümdar olarak kocasının konumunu sağlamlaştırmada aktif olarak yer almıştır¹⁹.

¹⁶ Franke, s. 23-43; Hang, s. 585-602.

¹⁷ Hang, s. 585-602.

¹⁸ Cha, s. 94-95;

¹⁹ Biran, s. 160-161; Hang, s. 585-602; Cha, s. 94-95;

İmparatoriçe Yingtian'in kişisel ordusunda beş bin atlı süvarisi ve 200 bin Han Çinlisinden oluşan askerleri bulunuyordu ve Hanedanlığın kurulmasından sonra, askeri seferlerde ona sık sık eşlik etmiş ve savaşlarda kocasına destek vermiştir. Yingtian, Saray toplantılarına katılmış, yabancı elçileri kocasıyla birlikte kabul etmiş ve ona iç ve diplomatik meseleler hakkında tavsiyelerde bulunmuştur²⁰.

913'te Abaoji'nin saltanatının altıncı yılında Abaoji'nin erkek kardeşlerinin yanında amcası Xiadi ve kuzenlerini de kapsayan ciddi bir ayaklanma meydana gelmiştir. Abaoji'nin amcası Xiadi, Abaoji'nin büyük babası Xüanzu'nun kardeşi Tiela'nın oğlu olarak Yelü Klanı içinde Taizu'dan daha önde gelen bir soydan gelmektedir. Tiela'nın en az dokuz kez Yelü kabilesinin reisi olarak hizmet ettiği bilinmektedir. Abaoji'nin amcası Xiadi kendisini Abaoji'den daha vasıflı olduğu düşüncesiyle isyan etmiştir²¹.

Abaoji'nin isyanı bastırması neredeyse üç ay sürmüştür. Abaoji eşinin kardeşi Xiao Dilu ve Xiao Aguzhi'nin iki erkek kardeşine elit süvari birliğini emanet etmiştir. İmparatoriçe Yingtian de tahtı korumak için isyancılarla mücadeleye çok aktif bir şekilde katılmıştır²².

Abaoji kariyerinin en başından itibaren eşinin ve erkek kardeşlerinin askeri desteğine büyük ölçüde güvenmiştir. İmparatorluğa Abaoji'nin kardeşleri ve ataları tarafından ardı ardına düzenlenen isyanları bastırmada ve Abaoji'nin siyasi otoritesini savunmada Yingtian ve ailesinin rolü çok büyük olmuştur. Yingtian ve ailesi adanmışlıklarının ve sadakatlerinin karşılığında, Kitan bürokrasisindeki en güçlü makamlara yerleştirilmiştir. Siyasi ayrıcalıklarına ek olarak Xiao Ailesi, imparatorluk ailesine eş sağlamıştır²³.

Yingtian, kocası Abaoji'nin 926'da başkentten uzakta aniden öldüğü zaman Abaoji'nin küçük erkek kardeşlerinin neredeyse tamamı hayattaydı ve göçebe geleneklerine göre tahta çıkma hakları da bulunuyordu. Yingtian ve kocasının yeni kurmayı başardığı hanedan iç krizle karşı karşıya kalmış, Yingtian İmparatorluğu korumaya karar vermiştir. Yingtian eşi Abaoji'nin cenaze alayına bizzat eşlik ettikten sonra Kitan geleneği olan eşiyle gömülmeyi reddetmiş onun yerine sağ elini kesmiş ve kocasının tabutuna koymuştur.²⁴ Yingtian, her ne kadar Abaoji resmi olarak en büyük oğlu Bei'yi (900-937) varis olarak atamış olsa da merhum kocasının bu isteğini yerine getirmemiş ve tahttan vazgeçmesi için Bei'ye baskı yapmıştır. Bundan sonra hemen yönetimi devralmış, hükümet, ordu ve veraset anlaşmazlığı çözülene kadar fiilen imparatoriçe olarak imparatorluğu yönetmiştir²⁵.

Yingtian'in ikinci oğlu, Deguang (tapınak adı Taizong) (r. 926-947) annesini yeni imparatoriçe unvanıyla onurlandırmıştır. Ancak İmparator Deguang 947'de askeri bir seferden dönerken beklenmedik bir şekilde ölmüş, Yingtian kendi lehine başka bir imparatorluk verasetini tasarlamayı başaramamıştır. En küçük oğlu Lihu'yu tahta geçirmeyi planlamış ancak Kitan soylularından destek alamadığı için bunu başaramamıştır²⁶.

²⁰ Hang, s. 585-602.

²¹ Wright, David Curtis, "The Political And Military Power Of Kitan Empress Dowagers." *The Role Of Women The Altaic World*, Ed. Veronika Veit, Wiesbaden, Harrassowitz 2007, s. 325-337.

²² John Chaffee, W. "The Rise and Regency of Empress Liu (969-1033)" *Journal of Sung-Yuan Studies*, S. 31, 2011, s 1-25.

²³ Hang, s. 585-602.

²⁴ Wittfogel, Karl. A. And Chia-Sheng Feng, *History Of Chinese Society, Liao (907-1125)*, American Philosophical Society, Philadelphia 1949, s. 543.

²⁵ Twitchett, Tietze, s. 43-154.

²⁶ Cha, s. 94-95; Hang, s. 585-602.

Kitan soyluları Abaoji'in oğullarından olan Shizong'u (hükümdarlık 947-951) yeni imparator ilan etmişler ve Yingtian da gönülsüzce onay vermiştir. Bu İmparatoriçe Yingtian'in kariyerinin dönüm noktası olmuştur. Yingtian'in niyetinden şüphelenen Shizong, onu Abaoji'in mozolesinin bulunduğu Zuzhou'a sürgüne göndermiştir. Dördüncü imparator Muzong'un (951-969) hükümdarlığı sırasında 953'te yetmiş beş yaşında ölünceye kadar hayatının geri kalanını sorunsuz bir şekilde orada geçirmiştir. Öldüğü zaman kocası Abaoji'in yanına gömülmüştür²⁷.

Sonuç

Çin'in bir bölümünü ele geçiren ilk hanedan olarak bilinen Kitan Hanedanı kendinden sonra gelen rejimler için bir rol model olmuştur. Tebaası çoğunlukla Çinlilerden ve kendilerinden sayıca daha fazla olan etnik gruplardan oluşmasına rağmen Kitanlar, İmparatorluğu Düalizm ilkesini benimseyerek etkili bir şekilde yönetmeyi başarmışlardır. Kitan Aristokrat kadınlarının savaşçı özelliklerinden dolayı Çinli ya da diğer hanedan kadınlarına göre avlanma, ordulara komuta etme ve devlet siyasetine katılma konusunda diğer hanedanlara göre daha etkin bir rol oynadığı görülmüştür.

İmparatoriçe Yingtian ve onun aile bireylerinin son derece yetenekli savaşçı ve stratejist olmalarından dolayı Abaoji'nin Kitan imparatorluğunu kurmasında ona destek sağlamışlar ve Çin hanedanlarını örnek alan bir imparatorluk kurmasında da ona yardımcı olmuşlardır. Çoğu devlette olduğu gibi Yelü Abaoji'de Kitan- Uygur klanıyla evlilik yoluyla ittifak yapmak için İmparatoriçe Yingtian ile evlenmiş ve bunun sonucunda pek çok siyasi avantaj ve sosyal prestij kazanmıştır. Erkek akrabalarının hırslarını dengelemek için Abaoji, Yingtian'in erkek kardeşleri ve amcaları da dahil olmak üzere Yingtian'in akrabalarını Kitan eyalet yönetimine entegre etmiş ve onlara önemli makamlar ve devasa askeri yetkiler vermiştir.

İmparatoriçe Yingtian'in kişisel ordusu olduğu için Hanedanlığın kurulmasından sonra, askeri seferlerinde eşine eşlik etmiş ve savaşlarda kocasına destek vermiştir. Yingtian, Saray toplantılarına katılmış, yabancı elçileri kocasıyla birlikte kabul etmiş ve ona iç ve diplomatik meseleler hakkında tavsiyelerde bulunmuştur. Yingtian eşi Abaoji'nin ölümünden sonra Kitan geleneğine göre eşiyle gömülmeyi reddetmiş onun yerine sağ elini kesmiş ve kocasının tabutuna koymuştur. Buda onun ne kadar güçlü bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Kitan İmparatorluğu ve İmparatoriçe Yingtian'in hayatını incelediğimiz bu çalışmamızda İmparatoriçe Yingtian'in İmparatorlukta hüküm süren hemen hemen bütün İmparatorların biyolojik annesi olduğu sonucuna ulaştık. Kitan merkezi yönetiminde yer alan önemli askeri ve sivil makamlarda görev yapan babalar, erkek kardeşler ve yeğenler ilk Kitan imparatoriçesi Yingtian'in kardeşinden türetilen Xiao klanının iki ünlü kolundan gelmiştir. Yakın akrabalar arasındaki tekrarlayan evlilikler, nesiller arası birliktelikler ve miras evlilikleri, küçük kız kardeşin ölen ablasının kocasıyla evlenmesi veya dul bir kadının ölen kocasının erkek kardeşi veya yeğeniyle evlenmesi Xiao klanının Kitan Hanedanlığında kadınların iktidara gelmesinde kilit rol oynamıştır.

İmparatorluk klanının bir diğer üyesi olan prensesler ise kendinden daha alt statüde olan biriyle evlenmiş, köle ve toprak biçiminde hediyeler almıştır. Prenseler aldıkları bu toprakları özerk bir şekilde yönetmiş ve kendi bölgelerinde özgürce hareket etmişlerdir.

²⁷ Cha, s. 94-95; Hang, s. 585-602.

Prenseslerin ölümünden sonra bile hanedana ait olduklarını göstermek için prenseslere hanedan mensubu olduklarını gösteren eşyalar verilmiştir.

Kaynakça

- Biran, Michal, *The Empire Of The Qara Khitai In Eurasian History: Between China And The Islamic World*, Cambridge Studies In Islamic Civilization, Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- Cha, Ga-Ju, *The Lives Of The Liao (907-1125) Aristocratic Women*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University Of Arizona, 2005.
- Chaffee, John William, “The Rise and Regency of Empress Liu (969–1033)” *Journal of Sung-Yuan Studies*, S. 31, 2011, s. 1–25.
- Chen, Xue, *Constructions Of Liao (907-1125) Dynastic Identities In Eastern Eurasian Context, 900-1100*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University Of Birmingham, 2020.
- Duturaeva, Dilnoza, “Khitans And Central Asians A Study In Their Bilateral Relations”, *The Journal Of Central Asian Studies*, Cilt: XX, 2011, s. 103-110.
- Franke, Herbert, “Women Under The Dynasties Of Conquest”, *China Under Mongol Rule*, Ed. Herbert Franke, Cambridge University Press, Cambridge 1994, s. 23-43
- Hansen, Valerie, “The Kitan – Liao, Jurchen Jin”, *Routledge Handbook Of Imperial Chinese History*, Ed. Victor Cunrui Xiong And Kenneth J. Hammod, Routledge, London 2019, s. 213- 232.
- Holmgren, J., “A Questions Of Strength: Military Capability And Princess- Bestowal In Imperial China’s Foreign Relations (Han To Ch’ing)”, *Monumenta Serica*, S. 39, 1990-1991.
- _____, “Marriage, Kinship, and Succession under the Ch’i-tan Rulers of the Liao Dynasty (907-1125),” *T’oung Pao* 72, S. 1 (3) 1986, s. 44-91.
- Kane, Daniel, “The Great Central Liao Kitan State”, *Journal Of Song-Yuan Studies*, S. 43, 2013, s. 27-50.
- Lian, Fan Wen, *Zhong-Guo Umumi Tarihi*, C.VI, Şincang Halk Neşriyatı, Urumçi 1999.
- Lin, Hang, “Empress Dowagers On Horseback: Yingtian And Chengtian Of The Khitan Liao (907–1125)”, *Acta Orientalia Hung*, S. 73, 2020, s. 585–602.
- Purseley, Lance, *The Necropolitan Elite Of Northeast China In The Long Eleventh Century: A Social History Of Liao Dynasty Epitaphs (907-1125)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University Of Birmingham, 2019.
- Serdar, Murat, Sayın Sedat, “Karahitay İmparatorluğunda Sosyoekonomik Hayat”, *Orta Çağ’da Ticaret*, Ed. Tolgahan Karaimamoğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2022, s. 127-140.
- Shea, Eiren L., “Intentional Identities: Liao Women’s Dress And Cultural And Political Power”, *Acta Via Serica*, Cilt: 6, S. 2, Kasım 2021, s. 37–60.
- Taşgılı, Ahmet, “Karahitaylar”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 24, 2001, s. 415-416.

- _____, *Gök Tanrının Çocukları, (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2019.
- _____, *Türk Model Devleti Göktürkler*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
- Twitchett, Denis, Tietze, Klaus-Peter, “The Liao”, *The Cambridge History Of China*, Ed. Herbert Franke And Denis Twitchett, S. 6, Cambridge University Press, Cambridge 1994, s. 43-153.
- Wang, Feng-Mei, “On The Social Economy And The Rule Of The West Liao Country”, *Journal Of Jishou University Social Sciences Edition*, Cilt: 31, S. 2, 2010, s. 48-52.
- Wittfogel, Karl August ve Feng, Chia-Sheng, *History Of Chinese Society, Liao (907–1125)*, American Philosophical Society, Philadelphia 1949.
- Wright, David Curtis, “The Political And Military Power Of Kitan Empress Dowagers.” *The Role Of Women The Altaic World*, Ed. Veronika Veit, Wiesbaden, Harrassowitz 2007, s. 325–337.
- Yasin, Yusufcan, “Kitan Devletinde Uygurlar ve Uygur Kültürü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 34, Haziran 2013, s. 315-327.